

tionsparagraffen blev betydelig mere omfattende end i dag.

Udvidelse af menneskerettighederne i form af positive rettigheder må efter SF's opfattelse f.eks. indebære en præcisering af § 75 om retten til arbejde, sådan at det bliver en reel ret.

Drøftelsen herom var allerede fremme i forbindelse med udformningen af 1953-grundloven. Her kom socialdemokraten Julius Bomholt med følgende forslag: »Retten til arbejde under menneskeligt og samfundsmæssigt forsvarlige vilkår bør tilsikres alle, og det offentlige må træffe de fornødne foranstaltninger til denne rets gennemførelse.«

Dette forslag var i et vist omfang et afværgeforslag over for et mere vidtgående, men ikke særlig brugbart kommunistisk forslag, som havde følgende ordlyd: »Enhver borger har ret til arbejde til en løn, der svarer til den ved overenskomst mellem arbejdere og arbejdsgivere fastsatte, eller – hvor en sådan overenskomst ikke findes – til gennemsnitslønnen for det pågældende.«

Derfor frafaldt Socialdemokratiet også forholdsvis hurtigt sit eget forslag og indgik et kompromis om den formulering, der i dag findes i grundlovens § 75, stk. 1, om retten til arbejde – en »ret«, der langt fra er nogen ret.

Retten til offentlig forsørgelse omtales i § 75, stk. 2.

Hvis det offentliges forpligtelse blev begrænset til det, der direkte kan udledes af denne paragraf, ville mange mennesker blive betydelig dårligere stillet end i dag. Der er ikke noget til hinder for efter den nuværende grundlovsbestemmelse, at forsørgerpligten omfatter børn over 18 år og forældre. Det kunne afgjort tale for en ny formulering.

Det forekommer ikke tidssvarende, at retten til uddannelse begrænser sig til den undervisningspligtige alder, jf. § 76, når man tager i betragtning, hvilken vægt vi i dag lægger på uddannelse i øvrigt. Meget kunne tale for en nyformulering, der giver mulighed for yderligere uddannelse.

I hvilket omfang borgerne ellers skal kunne gøre krav gældende over for det offentlige i henhold til en grundlovsbestemmelse, kan være svært at afgøre. Skal borgerne have et retskrav på at kunne behandles inden for en vis tidsfrist i det offentlige sundhedssystem, og skal én sådan ret grundlovssikres?

Hvis ja, hvilken dør eller ladeport åbnes der så med hensyn til krav på det offentlige fremover, hvis alt, som er teknisk muligt, også skal kunne tilbydes borgerne? Hvis der f.eks. kun er 2 procents chance for at overleve, skal det offentlige så bekoste operationer m.v., næsten uanset hvad det koster? Og hvilke mod-

krav (f.eks. krav til livsførelse) kan det offentlige stille til gengæld?

Hvis nej, er sundhed og et godt helbred ikke lige så vigtigt som arbejde og retten til offentlig forsørgelse, jf. henholdsvis § 75, stk. 1, og § 75, stk. 2?

Derfor er krav om sygdomsbehandling m.v. klart en såkaldt positiv menneskeret, som det kan være relevant at få indføjet i grundloven. Men det kræver nøje afgrænsninger og præciseringer.

Til menneskerettigheder må også høre retten til bolig. Men den præcise formulering kan være svær at udforme.

Sammen med paragrafferne om menneskerettighederne er også anført en pligt, nemlig værnepligten, der er formuleret i § 81: »Enhver våbenfør mand er forpligtet til med sin person at bidrage til fædrelandets forsvar efter de nærmere bestemmelser, som loven foreskriver.«

Ud fra at forsvar med våben ikke er den bedste form for samfundstjeneste, som borgerne kan udøve, må det være rimeligt, at værnepligten, hvis den overhovedet skal opretholdes, ændres til generel samfundstjeneste, hvorved civil værnepligt helt ligestilles med militær værnepligt.

Men spørgsmålet er i høj grad, om ikke værnepligtsparagraffen helt bør slettes. Den stammer helt fra 1849, hvor værnepligten kom til at omfatte alle og ikke kun bønderkarlene. Derfor var paragraffen dengang bøndernes »frihed« fra alene at skulle bære værnepligtsbyrden. Situationen i dag er en helt anden.

2. Naturens rettigheder

Da grundlaget for menneskerettighederne blev lagt for over 200 år siden, var det udtryk for en sikring af menneskenes rettigheder over for staten (kongen, den udøvende magt). Der er som sagt fortsat brug for en sådan sikring over for staten (det offentlige).

Men det er ikke kun menneskene, der har brug for en sådan sikring. Det har naturen også. Ligesom menneskene skal sikres mod overgreb fra staten og andre mennesker, må naturen også sikres mod sådanne overgreb. Det er vigtigt, at der i grundloven er bestemmelser, som angiver grænser for, hvilken brug – udnyttelse – af naturen og naturforekomsterne der er acceptabel f.eks. i forbindelse med skovfældning, grusgravning, dyrkning af markerne m.v.

Det er i den forbindelse vigtigt at få understreget, at den menneskelige aktivitet (værdiskabelse i både snæver og bred forstand) er et produkt af samspillet mellem menneske og natur, og at dette samspil skal udøves i overensstemmelse med bestemte regler.